

Sumonyi Zoltán

Jó éjt, szülőhonom

Katáng Mihály gyermekévei
[1948 szeptemberétől 1956 novemberéig]

I.

Katáng Mihállal egyidős vagyok.
Együtt kezdhettük el az iskolát:
olajos padló, farigcsált padok,
amelyeket hány évig hány diák
karcolgatott, míg négy osztályt kijárt?!
A döntött írólapján fönt kerek
lyukba tehette kalamárisát
(mi már úgy mondtuk: tintásüveget),
s egy mélyedésbe tollat, vágott tollszemet.

II.

Alatta még egy polc, egy keskenyebb,
tarisznyáknak. – Kettőnknek iskola-
táskája volt, két szíjjal lehetett
hátunkra fölcsatolni. Jókora
keményre lakkozott tükörcsoda,
habár préselt papír volt, úgy hiszem,
de elfért benne könyv, s a két füzet,
és nem gyűrődött össze semmi sem,
számárfülek nem voltak könyvön, füzetben.

III.

A könyv első fedőlapján ez állt:
„Első osztály. Községi iskolák.”
Mivel község volt – nagyközség – Hazárd,
e különbségtevés ott is kijárt.
A városiban, így mondta Katáng,
veréb van csak, meg patkány, kisegér –
ebben, ahogy körötte láthatod,
kacsák, csibék, malac, csikó, tehén;
abban csak vízcsap – ebben tó, patak, s fenyér!

IV.

Katángéknál tehén vagy kiscsikó
nem volt, de két malac s kacsák igen.
A két malacból lett aztán hízó,
de két disznót nem vágott senki sem.
[Szabályosan! – Csak titkon, sebtiben,
mert két év börtön járt, ha „feketén”.]
Mi élveztük, hogy *titkos* és *veszély!*
[Sötét papír az ablak üvegén!]
„*Non scolae...*”, megtanultuk '51 telén.

V.

A könyvekben már hozzánk idomult
„*pamlagdíszító oroszlánfejek*”
azt harsogták, hogy törlődött a múlt,
s gondolkodni csak egyképpen lehet!
És nem láthatsz már különbségeket,
nézd bár a városit vagy falusit:
Kopaszvörösszakáll, Dúshajbajusz,
Negédestökkopasz a harmadik,
dicsőségük naponta fennen mondatik.

VI.

Ez volt a három „*pamlagdíszítő*”.
Attól oroszlánfók, hogy rettegett
parancsuralmat vezettek elő,
s ezt észlelni csak későn lehetett:
számlálgattuk a hulló fejeket.
A diktátor mindig settenkedő:
előbb csak egy kicsit szorít a prés,
aztán ha már mozdulni sem lehet,
lapulsz, hogy így vagy úgy megmentsd az életed.

VII.

Még jó, hogy nem csak könyvekből tanult
korosztályunk (mind háborús gyerek)!
Hármas tükörben jelen és a múlt:
kettős az iskolában, otthon egy.
A Don-kanyarba tétetett Mohács:
így lett az Első-titkár Zápolya,
míg példaképünk ama Scaevola,

kinek karján az izzított parázs
mutatta, nem rettentí Reck vagy fogdarács.

VIII.

Aztán egyszer csak Recknek vége lett.
Az új vezér – *Cvikker* – rendelte így.
Ha fojtogatnak hurkolt kötelek,
elég, ha épp csak fél centit lazít
a gépezet, s friss levegő süvít
pállott tüdőnkbe kapcabúz helyett.
És egyszerre lett vízízű a víz,
napfény a fény, és mi az életet
megint csak szebben éltük, mintsem lehetett.

IX.

Katáng Mihálynak külön hozadék
volt ez az '53-as év nyara:
a környék hírhedett krakélerét
sikerült úgy állcsúcson vágnia,
hogy mindenkinek elakadt szava!
Mert bárkiről inkább képzelhető,
csak épp Katáng Mihályról nem nagyon,
hogy visszaüt. – S hogy akkora erő
hol lappangott eddig, s miért most jött elő?!

X.

Lett egy kis mozgás is: egy-két család
Hazárd községből elköltözhetett.
Katángékkal mi is; jobb iskolák,
gimnázium, egyetem lebegett
szemünk előtt, és végül lehetett
– egy kis furfanggal – pesti lakhatás!
Az iskolával nem nyertünk sokat:
Hazárdhoz képest „inkább iskolás”;
az élő színház s koncert volt a nagy varázs!

XI.

Addig csak rádióból, hang után
tudtuk, ki szól. Megannyi arctalan.
Azt lestük itt, a színház színpadán,
az ismert hangnak milyen arca van,

és összeillesztettük boldogan.
Kezdetben mindegy volt, mit mondanak,
s hogy vígjáték-e, vagy tragédia –
de hol vannak a suttogott szavak:
„A színen Gertrudis királyné áthalad.”

XII.

Egyszer, egy régi spanyol színdarab:
a herceg ellen föllázadt falu
játéka közben olyan indulat
támadt, mely kinti zavargásba fut,
ha nem zárják be a színházkaput.
Zúgott a terem zsúfolt karzata,
hiába függöny, vasfüggöny, szünet,
vastapsban álltunk, s majd' fél éjszaka
üvöltöttük: „Ruszkik haza! Ruszkik haza!”

XIII.

Katáng Mihállyal ott fordult a Föld;
„*mégis mozog*” – idézte lelkesen.
Már gimnazisták voltunk. Épp bedőlt
vagy dőlni látszott sok tartó elem:
a *bástya rés* lett, nemhogy védelem,
megbontható a tíz éve örök,
fokként párolgott a félelem,
az egyetemek vitázó körök,
s mi ott szorongtunk mind a hallgatók között.

XIV.

Aztán egy keddi táncóra helyett
a Bem-szoborhoz mentünk délután.
A híd előtt kettévált a menet,
s a hídon Pestre sodródott Katáng.
Én a tömeggel folytattam Budán,
s csak később tudtam meg, mi lett vele,
a Múzeumkert, majd a Rádió,
a tér, az utca zsúfoltan tele,
s hogy éjjel már kevésen múlt az élete.

XV.

Füstgránátok repültek föl-le ott
 az utca és az erkélyrács között:
 amit az órség fönről ledobott,
 az gyors kezektől már fönt füstölög.
 Ez jó játék volt, míg egy dzsip bejött
 a keresztutca sarkáig, s tüzet
 nyitott vaktában hat-nyolc fegyveres.
 Ekkor, mint tengerhullám, a tömeg
 Katángot úgy dobálta, mint egy habkövet.

XVI.

Mit puskacső!? – ez volt félelmetes:
 nem érzett földet a talpa alatt.
 Miként kiszántott búza, lengedez,
 agyontaposhatják, ha lenn marad.
 Aztán egy álló autóbusz alatt
 eszmélt, ahonnan megmentő kezek
 kirángatták, és: „uzsgyi, kiskomám!”
 Emelték át egy kőpalánk felett.
 Az úton jött egy villamos. Reggeledett.

XVII.

Élek tehát! – gondolta. Tűzkereszt-
 ség volt Katángnak az a *kishalál*.
 Nagyobb veszély nincs, mint min átesett!
 És jó okot rá minden nap talál
 (legtöbbször, hogy kenyérért sorba áll),
 hogy ott csatangoljon a sűrűben,
 ahol a tankok lánctalpa levál,
 ahol Molotov-koktéllal üzen
 „egy nép: *Elég volt!*” S „át [megint] *tűzön-vízen!*”

XVIII.

Alig két hét után, egy szombaton
 „reggel még *ragyogott*”, még kiskabát.
 De estére már zuhogott nagyon,
 elértük végül az Astoriát,
 ahol az egyik gyűjtőláda állt,
 s a tíz- meg húsz- meg százforintosok
 csak áztak, mégis mindenki dobált

a megsebzett vagy meghalt harcosok
családjának. – Katáng szavalt és zokogott.

KATÁNG MIHÁLY SZÓZATA

1956. november 3-án

Hazám, te tékozló, szegény!
Most gyűjtöd kincsedet.
Elrablott századunk felét
még visszanyerheted.
Szabad vagy! Négyszáz év után
vállalható hazá!
Csak mementó a ház falán
a jel: „*Ruszkik haza!*”

Visszafogad az ősi rend,
a vér mindent lemos,
a romokon rendet teremt
a *nép, a dolgozó, okos.*
Anyám, apám, örüljetek
[tanítónő, tanár],
lesztek lesrófolt népetek
szemében fénysugár,

mert láttok és láttattok is,
hogy egyazon folyó
medrében hogyha áll a víz,
kerülni volna jó,
s nem lépni újra, újra és
posványba százszor is!
Ti vagytok a felismerés:
mi álnok és hamis.

Lesztek a néma hang helyett
protestáló beszéd.
Többé rászedni nem lehet,
mert már okult a nép. –
A lánctalpak most mennek át
feldúlt határodon.
Csak *várd ki ezt az éjszakát!* –
Jó éjt, szülőhonom!